

هدایت دینی در عصر دیجیتال

هاجر هدایتی کرد و ملیحه سوسرایی^۱

چکیده

امروز عصر دیجیتال و فضای مجازی به عنوان یک پدیده نوین وارد زندگی افراد جامعه شده و در حال گسترش است و روز به روز بر زندگی انسان تاثیر می‌گذارد. اینترنت به عنوان یک رسانه نوین نقش مهمی بر دینداری داشته و باعث تقویت آن می‌گردد. تلاش بشر درباره فهم دین و ابعاد مختلف آن و تأثیراتی که بر زندگی او می‌گذارد و همچنین راهکارها و عوامل مؤثر بر تقویت یا تضعیف دینداری افراد همواره مورد توجه این حوزه بوده است. در عصر دیجیتال، تربیت دینی با چالش‌های جدیدی روبه رو شده است که نیاز به تدابیر و راهکارهای نوآورانه دارد. در همین راستا هدف اصلی مقاله بررسی فرصت فضای مجازی با رویکرد آموزشی- دینی بوده است و برای رسیدن به این هدف با استفاده از روش کتابخانه‌ای و جستجو در پایگاه‌های و منابع اطلاعات علمی اینترنتی به مطالعه ویژگی‌ها و نقاط قوت فضای مجازی پرداخته شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که جهت دهی صحیح به استفاده از فضای دیجیتال و ارائه محتوای دینی معتبر و مناسب بسیار اهمیت دارد.

کلید واژه: دین، عصر دیجیتال، هدایت دینی

مقدمه

طلبه پایه پنجم مدرسه علمیه الزهرا (س) آزادشهر^۱

امروزه عصر دیجیتال و اینترنت در همه زمینه‌ها و حوزه‌ها نقش مؤثری را فراهم می‌کند، در زمینه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصاد... شاهد حضور اینترنت می‌باشیم. در دین هم نمی‌توان منکر تأثیر رسانه بر زندگی دینی افراد شد بلکه می‌توان از آن به عنوان یک رسانه تعاملی، مهم و تأثیرگذار بر هدایت دینی افراد استفاده کرد. حال در جامعه‌ای که جامعه دینی شناخته می‌شود و نظامی که در آن داعیه‌های فرهنگی و دینی همواره از ابتدای شکل‌گیری، جزو پیوسته موجودیت و ساختارش بوده است، انتقال مفاهیم و آموزه‌های دینی به گروه‌های اجتماعی مختلف با سلیقه و گرایش‌های متفاوت و نقش و هدایت دینی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. انسان دارای کرامت و ارزش وجودی است؛ اما ارزش وجودی زمانی در انسان حفظ و تکمیل می‌شود که در سیر درمانی خود به سمت کمال حرکت کند. اما سوالی که اینجا مطرح می‌شود این است:

ما چگونه به سمت کمال در زمانی که عصر دیجیتال در دسترس همه و پیشرفت چشمگیری داشته است برویم؟

مهمترین کارکرد عصر دیجیتال کدام است؟

چگونه از آسیب‌های فضای مجازی و اینترنت برای دین و هدایت آن برای اعضای جامعه بکاهیم و راه مقابله با آن چیست؟

کمال وجودی انسان و سیر صعودی چگونه تحقق پیدا می‌کند؟

عده زیادی در تاریخ مدعی هدایتگری شده‌اند؛ حال چطور با پیشرفت رسانه و اینترنت این هدایتگری را به دست می‌گیرند؟

شاخصه اصلی هدایتگر بودن چیست؟

هدایتگری کدام هدایتگر را بپذیریم و کدام را طرد کنیم؟

پاسخ به این سوالات می‌تواند مسیر هدایت را مشخص کند. با بررسی پژوهش‌های انجام گرفته و با هدف شناخت عصر دیجیتال و فضای مجازی بر تقویت هدایت دینی چنین برمی‌آید که در خصوص این موضوع تاکنون کار قابل توجهی انجام نشده است. به عبارت دیگر این پژوهش به دنبال آن است که نوع استفاده از فضای مجازی برای افراد جامعه در زمینه دین و دینداری افراد را

مورد بررسی قرار دهد. به برخی از این موضوعات که در زمینه هدایت افراد به سمت دین که نزدیک به این موضوع هستند اشاره می‌شود:

مقاله «نهج البلاغه کلام انسان هادی» | حکیمی: ۱۳۸۹) نویسنده در این مقاله بیان می‌دارد که انسان‌ها دو دسته هستند: انسان‌های هادی و انسان‌های هابط؛ انسان‌های هادی انبیا و اوصیا هستند که خود ره یافته هستند و مامور هدایت دیگران شده‌اند و دسته دیگر انسان‌های هابط هستند که انسان‌های گرفتار در عالم ظلماتی‌اند و خود نیاز به هدایت هدایتگران الهی دارند. انسان هادی از علوم قرآنی برخوردار است و به مقام عصمت نائل شده است؛ انسان هادی، عالم به حقایق عالم بوده و انسان‌ها صرفاً با هدایت آنها هدایت می‌یابند. انسان‌های هابط برای هدایت شدن، دست به دامن انسان‌های هادی و کتاب هادی بشود آمدن انسان هادی به این عالم، از مقوله سقوط و هبوط نیست؛ بلکه و حقیقتی تاریخی؛ درآمدی بر تعامل ماموریتی است برای هدایت انسان‌ها؛ کلام نهج البلاغه کلام انسان هادی است.

مقاله «فضای مجازی دین و فضای مجازی» (دکتر اعظم مقدس، ۱۳۹۶)، در این پژوهش ضمن اذعان به وجود بستری قدرتمند برای فعالیت ضد دینی و ضد مذهبی در فضای مجازی با مطالعه اسنادی و مروری به ظرفیت‌های فضای مجازی در گسترش باورها، آموزه‌ها و ارزش‌های دینی در قالب شبکه‌های اجتماعی بررسی شده است.

مقاله «نقش پایگاه‌های اطلاع رسانی اینترنتی بر تقویت دینداری از دیدگاه دانشجویان» (علی اصغر کیا و هانیه نقدی)، در این پژوهش به نقش پایگاه‌های اطلاع رسانی اینترنتی بر تقویت دینداری پرداخته و نقش مهم اینترنت به عنوان یک رسانه نوین بررسی شده است.

کتاب «دینی در فضای مجازی» (زهره آیت‌اللهی، زینت آیت‌اللهی) که نوع هدایت و هدایتگری افراد و سبک زندگی دینی آنها بررسی شده است.

۱- مفهوم دین

معنای لغوی: دین در لغت، به معنای جزا و پاداش، اطاعت و بندگی، خضوع و تسلیم و شریعت است. (دیکشنری آبادیس، دیکشنری دهخدا)

معنای اصطلاحی: در اصطلاح برای دین تعاریف زیادی ارائه شده است که در اینجا به سه نمونه اشاره می‌شود:

تعریف عام: مجموعه تعالیم اعتقادی، اخلاقی و قوانین و مقررات، (این تعریف دربرگیرنده مکاتب الهی و الحادی است و حتی بسیاری از مکاتبی معمولاً دین خوانده نمی‌شوند، شامل می‌گردد).
تعریف خاص: مجموعه عقاید، قوانین و مقرراتی که خداوند متعال از طریق پیامبران برای هدایت و سعادت انسان‌ها نازل فرموده است. (طبق این تعریف، مادی‌گرایان بی‌دین به شمار می‌آیند و دین به این اعتبار به «حق» و «باطل» تقسیم می‌شود. اگر چنین دینی بدون تحریف باشد «دین حق» و اگر تحریفی در آن صورت گرفته باشد «دین باطل» نام می‌گیرد.

تعریف اخص: مراد از آن دین حق یعنی «اسلام» به معنای تسلیم بودن در برابر خدا است. (ویکی‌فقه)

۲- عصر دیجیتال

معنای لغوی: عصر: روزگار و دوره و زمانه (دیکشنری دهخدا)

دیجیتال: ویژگی سیگنال یا دستگاهی که تغییرات ناپیوسته دارد و فقط می‌تواند دو مقدار داشته باشد به صورت عدد یا رقم. مق‌آنالوگ. (دیکشنری دهخدا)

عصر دیجیتال: دوره رقمی یا دوره اطلاعات

معنای اصطلاحی: بر اساس تعریف فرهنگ لغت کمبریج، عصر دیجیتال، زمان حاضر است که در آن بسیاری از اطلاعات از طریق فناوری در دسترس عموم قرار گرفته است. (دیکشنری کمبریج)

۳- هدایت دینی

معنای لغوی: هدایت: رهبری، راهنمایی، ارشاد هدایت از ریشه «هدی» به معنای راهنمایی از روی

لطف (دیکشنری آبادیس، دیکشنری معین)

دینی: منصوب به دین و آیین، دیندار، روحانی، مذهبی (دیکشنری دهخدا)

هدایت دینی: رهبری دین (دیکشنری دهخدا)

معنای اصطلاحی: در اصطلاح به معنای راهنمایی خداوند به سوی هدف با ارائه راه آن است که گاهی به همراه رساندن به مطلوب نیز می‌باشد. (دیکشنری آبادیس)

اینترنت، رسانه تعاملی عصر اطلاعات

آرپانت نطفه اولیه اینترنت را منعقد کرد. در اوایل دهه ۶۰ میلادی پل باران (Poul Bara) طی مقالاتی پایه و اصول کار اینترنت امروزی را مطرح کرد. او از کار سلول های مغزی انسان به عنوان الگو استفاده کرد. بسیاری از مردم سال ۱۹۸۳ میلادی را تاریخ واقعی تولد اینترنت می دانند. در این سال آرپانت اولیه به دو بخش نظامی و تحقیقات شبکه تقسیم شد. در سال ۱۹۸۳ م. دیگر روشن بود که غالب استفاده کنندگان آرپانت، دارای اهداف غیر نظامی اند. شکل امروزی شبکه اینترنت، نتیجه تلاش و زحمات تعداد بسیاری از دانشمندان علم رایانه است. تاریخچه اینترنت در ایران برمی گردد به ۱۹۸۳ م زمانی که اولین پیام پست الکترونیکی ارسال شد. از مهر ۱۳۷۱ با ورود اینترنت و شبکه های مجازی به ایران، دوران جدیدی از عصر اطلاعات و ارتباطات در کشور آغاز شد و این موضوع آغازی بود برای گسترش شتابان شبکه جهانیوب در ایران. ندا رایانه نخستین بی بی اس راه اندازی شده در ایران بود. این بی بی اس اولین فضای مجازی کامپیوتری در ایران بود که کاربران در آن به تبادل اطلاعات در انجمن های گوناگون می پرداختند و روزنامه همشهری نیز به صورت متنی (بدون تصویر) بر روی این بی بی اس، نخستین نشر الکترونیکی در ایران بود. کاربران ایرانی برای نخستین بار محیط وب را با اینترنت روزنامه همشهری تجربه کردند. در یک تعریف بسیار کلی می توان اینترنت را بسان مخزنی از اطلاعات خوب و بد، زشت و زیبا، اخلاقی و غیر اخلاقی دانست (شجاعی، ۱۳۸۷: ۱۱۷). اینترنت ذاتاً نامتمرکز است، عموماً خود مختار است و هر فرد یا سازمان متصل به اینترنت، مسئول یا مالک محدوده عمل خویش است. اینترنت حقیقتاً چند رسانه ای، حاوی متن، تصویر، تصاویر متحرک و صداست.

«اینترنت شبیه یک چاقواست. شما میتوانید آن را برای پوست کردن میوه ها یا کشتن شخصی استفاده کنید اما این بدان معنی نیست که چاقو بد است» (Kalinock 2006:8). مسئله مهم، استفاده ای است که انسان ها از این پدیده خواهند کرد. حال اگر این استفاده در مقوله های دینی و موضوعات مرتبط با سعادت و رستگاری افراد در دنیا و عقباً باشد نوعی استفاده مثبت، مؤثر، مفید است و چنانچه در جهت نشر عقاید خرافی، باطل، گمراه کننده و تضعیف کننده عقاید، انسانیت، عدالت

